

CHOREOGRAPHIC WORK AS AN OBJECT OF AUTHORITY

Manzura Abdurazzakova,

*O'zDXA San'atshunoslik ta'lim yo'nalishi 4-kurs talabasi**Ilmiy rahbar: f.f.dok.(DSc) H. Hamroyeva*

Abstract. This article provides an understanding of copyright, explores the issues of copyright protection of choreographic work.

Key words: theater, choreographic work, ballet master, dance, copyright, law, protection, audience.

Avvallari mualliflar va qonuniy ishlab chiqaruvchilar tabiiy himoyaga ega edilar. Bular: texnikaning murakkabligi, jarayonning mashaqqatliliigi hamda olingan nusxaning tannarxi ancha qimmatga tushishi kabilar edi. Hozirgi kunga kelib hammasi o'zgardi. Nusxalar arzon, sotuvlar esa original narxida (hatto ko'proq!) bo'lishi mumkin— shundan qo'shimcha foyda yuzaga keladi.

Kelgusida bizni nima kutmoqda? Xorijiy matbuotda saytlarda berilayotgan alohida materillar u yoqda tursin, butun boshli saytlarni o'g'irlashayotgani... keyin o'sha o'g'irlangan saytlarni halol xaridorlarga pullashayotgani haqida o'qib, bexosdan qonunchilikning real hayot bilan mos kelish-kelmasligi haqida o'ylanib qolasan kishi. To'g'ri, texnik rivojlanish davom etmoqda, ammo u bilan birga turli huquqbuzarliklar turlari ham ortmoqda. Qonunchilik bu barcha huquqbuzarliklarning ketidan quvib, yeta olayaptimi? So'z mualliflik huquqini himoya qilishdek nozik masala xususida borar ekan, qonunchilik hatto bu hodisalardan biroz oldinda yurishi kerakdek tuyuladi. Bunga esa shu masala bo'yicha rivojlangan boshqa mamlakatlarning boy tajribasi yordamida erishishimiz mumkin. Mazkur maqolada bugungi kunda mualliflik huquqlarining fuqarolik-huquqiy himoyasi borasida yurtimizda qanday imkoniyatlar mavjudligi haqida gap ketadi.

Mualliflik huquqi bilan himoyalangan narsalar haqida o'ylaganingizda, filmlar, musiqa, adabiy asarlar yodga tushadi - raqs haqida nima deyish mumkin? Ular xoreografiyaning o'ziga xos ifodasini, ritmik va plastik harakatlar to'plamini o'zida mujassam etgan san'at turi sifatida qaralishi mumkin. Ko'pchilik raqs mualliflik huquqi bilan himoyalangan bo'lishi kerak degan fikrga qo'shiladi. [1;]

Hozirgi kunda mualliflik huquqlarining buzilishi mavzusi dolzarb masalaga aylanib bormoqda. Birinchidan, bu yangi narsa yaratish uchun sarf-xarajat qilmasdan foyda yoki hatto qo'shimcha foyda olishning oson yo'lidir. O'zining moddiy manfaatlari haqidagina bosh qotirgan firibgarlar o'z harakatlarining axloq-odobga oid va qonuniy jihatlari haqida o'ylab ham o'tirishmaydi. Ikkinchidan, zamonaviy texnologiyalar ma'lumotlarni ko'paytirish va tarqatish jarayonini o'ta oson va arzon ishga aylantirib qo'ydi.

Xoreografik asar nima? Xoreografik asar — bu yaxlit xoreografik obrazni yaratuvchi va musiqa jo'rligida bo'ladigan ketma-ket rejalashtirilgan inson

harakatlari majmuidir. Rossiya Federatsiyasining fuqarolik qonunchiligida xoreografik asarlar adabiyot, fan va san'at asarlari bilan bir qatorda mualliflik huquqining muhofaza qilinadigan ob'ektlari sifatida tasniflanadi (Rossiya Federatsiyasi Fuqarolik Kodeksining 1259-moddasi). [2;] Asar ham qisman, ham to'liq himoya qilinadi. Ammo hali bizning mamlakatimizda raqsga mualliflik huquqi olingani va ayni paytda bu kabi huquqlar buzilgani haqida biror bir ma'lumot yo'q.

Plastik va ritmik harakatlarni o'z ichiga olgan raqsni xoreografik asar bilan bog'lash mumkin. Lekin qaysi raqs mualliflik huquqi bilan himoyalangan va qaysi raqsga ega emasligini qayerdan bilasiz? Klubdagi raqs harakatlari, teatr tomoshasi yoki klipdagi raqs o'rtasida farq bormi?

Xoreografik asar mualliflik huquqi bilan himoyalangan bo'lishi uchun u ikkita xususiyatga ega bo'lishi kerak, ya'ni ba'zi bir ob'ektiv shaklda ifodalangan, masalan, ovoz va video yozuv, tasvirlar, matn shakli bo'lishi mumkin. Xoreografik asar filmlar, spektakllar va romanlar bilan bir qatorda syujet, kulminatsiya va tanqidga, ya'ni aniq g'oya, obrazlar, xarakterlar, uslub va xabarga ega bo'lgan yagona kompozitsiyaga ega bo'lishi mumkin.

Bundan tashqari, xoreografik asar nafaqat raqs, balki audiovizual shou, teatr sahnalari va boshqalarni ham o'z ichiga olishi mumkin. Shuning uchun raqs xoreografik asarning bir qismi sifatida mualliflik huquqi bilan himoyalangan bo'ladi. Xoreografik asarga mualliflik huquqi uni sahnalashtirgan xoreograf yoki boshqa muallifga tegishli bo'ladi. Agar xoreografik asar yaratishda bir nechta xoreograflar ishtirok etgan bo'lsa, yakuniy ishda kim va qaysi qism hissa qo'shganidan qat'i nazar, ular hammuallif bo'ladi. Hammualliflikda yaratilgan asar, agar ular o'rtasidagi kelishuvda boshqacha tartib nazarda tutilgan bo'lmasa, hammualliflar tomonidan birgalikda foydalaniladi.[3;]

Xoreografga raqs uchun mualliflik huquqini talab qilish, masalan, she'r yozgan shoir uchun oson emas. Yuqorida aytib o'tilganidek, mualliflik huquqi ob'ekti sifatida raqs ob'ektiv tarzda ifodalanishi kerak. Raqsni ifodalashning bir necha yo'li mavjud:

Raqsning yozma tavsifini iloji boricha batafsil yozing (xoreograflar har bir harakatning nomini bilishadi). Tavsif juda umumiy bo'lmasligi kerak, aks holda unga bo'lgan huquqni isbotlash mumkin bo'lmaydi.

Raqsni videoga yozib oling. Bu yerda shuni tushunish kerakki, ushbu videoni yaratuvchilar (operator, muharrir va boshqalar) agar ular videoni yozib olishga ijodiy hissa qo'shgan bo'lsa, hammualliflar sifatida tan olinishi mumkin. Agar operator faqat tugmani bosib, faqat suratga olish jarayonini nazorat qilsa, u hammuallif sifatida tan olinmaydi. Kamerani tripodga o'rnatish orqali o'zingizni yozib olishingiz mumkin. Rasmga tushirish sanasi va vaqtini ular yozuvda paydo bo'lishi uchun belgilaganingizga ishonch hosil qiling.

Har bir harakatni ketma-ket suratga oling va boshqa odamlarni jalb qilmasdan, masalan, taymer orqali o'zingizni suratga oling. Agar kimdir raqsning muallifligini o'zlashtirgan yoki undan nusxa ko'chiradigan vaziyat yuzaga kelsa, muallifga uning yaratuvchisi bo'lganligini isbotlash kerak bo'ladi. Shu sababli, ijodkorlar o'z

asarlarini elektron (raqamli) saqlashga, ya'ni mualliflik huquqlarini mustahkamlashga tobora ko'proq murojaat qilmoqdalar. [4;]

Xoreografik asar uchun mualliflik qilish uchu mualliflik, ro'yxatga olish sanasi va vaqti qayd etiladi. Yuklangan faylda raqsning ketma-ket fotosuratlarini, videoyozuv yoki harakatlarning matnli tavsifi bo'lishi mumkin. Agar raqs mualliflari bir nechta xoreograf bo'lsa, depozit qilishda siz hammualliflarni va ularning ishdagi ulushlarini ko'rsatishingiz mumkin. Faylni yuklagandan so'ng, muallif depozit sertifikatini oladi - bu ob'ektning muallifligini tasdiqlovchi hujjatga aylanadi.

Dastlab, raqsga mualliflik huquqi uni yaratgan shaxs - xoreografga tegishli. Raqsni tomoshabinga etkazish uchun kimdir uni ijro etishi (raqsga tushishi) kerak. Shu tarzda turdosh huquqlar paydo bo'ladi - bu mualliflik huquqi bilan bog'liq huquqlar. Tegishli ijro huquqlari raqqosaga tegishli bo'lishi mumkin, lekin raqqosaning mehnat shartnomasi bo'lsa, teatrga ham tegishli bo'lishi mumkin.

Tegishli huquq teatr tomoshasi (spektakli) rejissyor tomonidan sahnalashtirilganda vujudga keladi va u xizmat ko'rsatish obyekti bo'lsa, raqqosadagi kabi teatrga ham tegishli bo'lishi mumkin. Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar o'rtasida aylanma jihatidan farq yo'q. Turdosh huquqlarni ro'yxatdan o'tkazish shart emas, ular muallifning ob'ekti idrok etish uchun mavjud bo'lgan paytda paydo bo'ladi. Masalan, raqsni yaratgan xoreograf mualliflik huquqiga, raqs asosida amalga oshirilgan teatr esa turdosh huquqlarga egalik qiladi. Turdosh huquqlarni amalga oshirish uchun xoreografik asar muallifi - xoreografning roziligi kerak. Agar siz avval mualliflik huquqi ob'ektidan foydalanishga ruxsat olmagan bo'lsangiz, bu huquqbuzarlik hisoblanadi.

Jamoaviy asosda huquqlarni boshqarish faoliyatini amalga oshirish orqali madaniyat va san'at sohasi vakillarining mualliflik va turdosh huquqlarini huquqiy himoya qilishning samarali tizimini yaratish, intellektual mulk huquqlarini amalga oshirish hamda himoya qilishga har tomonlama ko'maklashish kabilarni ushbu uyushmaning asosiy vazifalari etib belgilash mumkin.

Shuningdek, mualliflar va ijrochilarning foydalanuvchilar tomonidan fonogramma va audiovizual asarlarini, daromad olmasdan, shaxsiy maqsadlarda har qanday shaklda ijro qilingani, taqdim etilgani uchun haq olishga bo'lgan huquqlarini ro'yobga chiqarish ham ustuvor vazifalardan etib belgilanishi zarur. Ayniqsa, fonogramma va audiovizual asarlarini omma oldida namoyish etilganlik, shuningdek, televideniye, radio, raqamli tarmoqlar (internet, internet televideniye va radiolar, mobil aloqa operatorlari, kontent provayderlari va h.k.) orqali barchaning e'tiboriga yetkazilganlik va yuborilganlik uchun ham haq olishga bo'lgan huquqlarni ro'yobga chiqarish lozim.

Uyushma va intellektual mulk huquqlarini himoya qilishga ixtisoslashgan xorijiy tashkilotlar bilan o'zaro hamkorlik aloqalarini o'rnatish hamda ular orqali mamlakatimiz ijodkorlarining mualliflik huquqlari, shuningdek, fonogramma va audiovizual asarlarni yaratuvchi jismoniy va yuridik shaxslarning audiovizual asarlar

hamda fonogrammalarga bo'lgan mutlaq huquqlarini himoya qilishga qaratilgan keng qamrovli ishlarni amalga oshirish kerak bo'ladi.

Bundan tashqari, audiovizual asarlar va fonogrammalardan shaxsiy maqsadlarda foydalanganlik uchun haq to'lash tartibini aniq belgilashni nazarda tutuvchi Hukumat qarorini qabul qilish ham sohadagi ko'plab masalalarni yechishda muhim huquqiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Audiovizual asarlar va fonogrammalardan shaxsiy maqsadlarda foydalanganlik uchun bunday asarlarni takrorlashga mo'ljallangan asbob-uskuna va moddiy jismlarni import qiluvchilar tomonidan mahsulotning bir foizi hisobida davlatga soliq to'lanishiga erishish, ushbu mablag'lar hisobidan esa, maxsus jamg'arma tashkil etish, nur ustiga a'lo nur bo'ladi. Bunday jamg'arma nafaqat mualliflik haqlarining to'lanishiga erishish, balki, yosh ijodkor va san'atkor ustozlarni qo'llab-quvvatlashga ham yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. [Муаллифлик ҳуқуқларини қандай ҳимоялаш мумкин? | NORMA.UZ](#)
2. [Муаллифлик Ҳуқуқи ҳақида — У ким, бу нима — QOMUS.INFO](#)
3. [Хореографическое произведение как объект авторского права – тема научной статьи по праву читайте бесплатно текст научно-исследовательской работы в электронной библиотеке КиберЛенинка \(cyberleninka.ru\)](#)
4. [Муаллифлик ва турдош ҳуқуқларни ким, қачон ҳимоя қилади? \(uza.uz\)](#)